

НОТАТКИ ПРО КАЖАНІВ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Igor Merzlikin, Є. Лебідь

Сумський державний педінститут

Merzlikin I., Lebid E. Notes on the Bats from the Sumy Province.

На Північному Сході України збори кажанів проводив ще на початку сторіччя О. Мигулін (1938). Зимівлі цієї групи тварин у регіоні досліджував П. Стрелков (1958). Проте кажани тут вивчені дуже слабо. Маємо лише попередній список рукокрилих Сумщини (Кныш, 1990) та деякі відомості про кажанів околиць біологічного стаціонару Сумського педінституту, що поблизу с. Вакалівщина Сумського р-ну. Нижче наведено огляд фауни кажанів, відомих для району досліджень.

- **Ставкова нічниця** (*Myotis dasycneme*) – рідкісний вид.

В окремі роки на біостаціонарі "Вакалівщина" спостерігалися поодинокі особини (20.06.1995 р. – 3 екз.), які полювали над ставком (Мерзлікін, 1998). На зиму відлітають, але П. Стрелков (1958) знаходив окремі екземпляри ставкових нічниць, які зимували, за його виразом, "в штучних печерах області".

- **Водяна нічниця** (*M. daubentonii*) – нечисленний вид.

Цю нічницю впіймав на початку липня 1914 р. О. Мигулін (1938) у Краснопілеському р-ні. Щоліта водяні нічниці спостерігаються у м. Дружба Ямпільського р-ну над заводськими ставами з дулистими вербами на березі. Влітку 1–3 особини полюють на ставах Сумського рибгоспу. З десяток водяних нічниць спостерігалися нами на початку липня 1996 р. над ділянкою р. Ворскла завдовжки близько 1 км, оточеною заплавною дібровою (околиці с. Скелька Охтирського р-ну). Щорічно над ставом в околицях біостаціонару педінституту зустрічаються 5–7 (іноді 10–12) цих нічниць. До 1990 р., коли в с. Вакалівщина було ще два стави, над ними також полювали ще з

десяток водяних нічниць. Тож на даний час чисельність цього (як і інших) виду значно скоротилася. На зиму відлітають, але деякі особини залишаються зимувати у регіоні (Стрелков, 1958).

- **Вусата нічниця** (*M. mystacinus*).

5 особин, вірогідно цієї нічниці, спостерігалися 28.06.1990 р. над ставом серед старої діброви в околицях с. Вакалівщина.

- **Мала вечірниця** (*Nyctalus leisleri*) – рідкісний вид.

Одна особина була здобута М. Є. Матвієнком у червні 1971 р. у тому ж місці, де бачили тварин попереднього виду.

- **Дозірна вечірниця** (*N. noctula*) – звичайний вид.

О. Мигулін (1938) здобував її 5.07.1914 р. в Краснопільському р-ні та 25.07.1915 р. у Литовському борі під Охтиркою. Ми спостерігали її в м. Суми та Охтирка, в околицях с. Чернеччина Охтирського р-ну та с. Патріотівка Лебединського р-ну, в заповіднику "Михайлівська цілина". Щорічно дозірні вечірниці зустрічаються в околицях біостанціону. Так, 22.07.1990 р. одну особину було спіймано на горищі їдальні, а 5.06.1996 р. в 10 годин самка з двома вкритими шерстю малятами трималася в розщелині дерева в нагірній діброві. В останні роки чисельність цього виду дуже скоротилася. У 1976 році вечорами над с. Вакалівщина налічували більше 30 тварин, зараз же можна побачити лише поодиноких особин. Перелітний вид. Перші вечірниці в залежності від погоди з'являються у кінці березня – на початку травня. Найбільш рання зустріч датується 23.03. (1993). Термін відльоту розтягнутий. Ми зустрічали цих вечірниць до середини жовтня.

- **Велика вечірниця** (*N. lasiopterus*) – рідкісний вид.

Єдина зустріч явно мігруючої особини відбулася 12.03.1993 року: о 19.00 годині (тихо, температура повітря +6) у центрі м. Суми була помічена велика вечірниця, яка повільно піднімалася колами над одноповерховими будинками. Вона набрала висоту до 25 м і подалася у південно-західному напрямі. Вірогідно, тварина зупинялася на днювання під дахом одного з приватних будинків, розташованих поруч з лукою та гаєм на березі річки.

- **Малий нетопир** (*Pipistrellus pipistrellus*) – звичайний вид.

Виводкові колонії малого нетопира зустрічаються в будівлях біостанціону. 30.05.1995 р. ми знайшли вагітну самку вагою 4,4 г, яка випала з горища їдальні, бо

не могла літати через запалення ліктьового суглобу. У неї було 2 ембріона по 7 мм завдовжки. 4.06.1996 р. на горіщі цієї ж будівлі спіймано 5 вагітних самок, у однієї з яких було 2 зародка завдовжки 20–22 мм.

- **Лісовий нетопир (*P. nathusii*)** – один з найбільш численних видів.

О. Мигулін знаходив лісового нетопира 6.07.1914 р. у Краснопільському р-ні. Ми спостерігали нетопирів в м. Суми та Охтирка, Сумському, Охтирському, Лебединському та Тростянецькому р-нах. На біостаціонарі існує дві колонії: у одному з житлових будинків та їдальні. Вони виникли одразу ж після спорудження цих будівель (у 1968 та 1986 рр. відповідно) і складаються виключно з вагітних самок. Максимальна кількість звірків різного віку у колоніях за результатами обліку на вечірньому вильоті в червні 1990 р. складала 106 (їдальня) та 188 (будинок) особин. 2.07.1988 р. з будинку вилетіло 240 тварин. Найбільш рання поява нетопирів у цих колоніях відмічена 25.05.1996 р. В окремі роки колонії тут не утворюються (влітку 1996 р. нетопирів не було в їдальні). Відомі випадки, коли звірки залишали сховище на певний час (іноді до двох тижнів), а потім поверталися до нього. Так, 23.06.1996 р. з-під даху їдальні вилетіло 106 тварин. Наступного вечора почався поступовий їх відліт, а 1.07. під час огляду горища було знайдено лише 2 самки, які мали по два невпевнено літаючих малюка. У іншій колонії сліпих новонароджених нетопирів ми знаходили 14.06.1990 р., а вже 21.07. усі молоді тварини вилітали на полювання самостійно. На початку або в середині серпня лісові нетопири залишають обидва сховища, а в середині вересня вони вже зникають з місць літнього перебування.

- **Північний кажанок (*Eptesicus nilsoni*)**.

Дані про цей вид відсутні, але перебування його на території області ймовірно.

- **Пізній кажан (*E. seroninus*)** – зимуючий вид.

Самця і самку знайдено взимку 1997 р. у підвальних приміщеннях педінституту. Увечері 17.03.90 під час відлиги на одній з вулиць Сум спостерігали літаючого кажана. Ще одного недавно померлого пізнього кажана знайдено у цьому ж місці. Щовечора на заході сонця 9–11.11.1997 р. під час значного потепління, яке настало після тривалих морозів, в околицях с. Чернеччина ми спостерігали 2–3 ймовірно пізніх кажанів. Вони полювали над Ворсклою та заплавною дібровою, щоразу з'являючись із села.

- **Двоколірний кажан (*Vespertilio murinus*)**.

У 1902 р. цього кажана здобув О. Мигулін у Глухівському р-ні.

- **Бурій вухань** (*Plecotus auritus*) – звичайний, але нечисленний вид.

Нами зустрічався в Сумському, Охтирському, Велико-Писарівському, Тростянецькому р-нах. Майже шоліта поодиноких вуханів знаходимо в синичниках серед нагірної діброви в околицях біостанціону педінституту. Ці кажани не прив'язані до певного сховища і часто (іноді щоночі) його міняють. Одного разу були знайдені 2 самки і троє дитинчат, які, схоже, народилися на початку червня. Найбільш велика колонія вуханів, яку знайшли 14.06.1996 р. у синичнику, складалася з восьми дорослих самок. Зважаючи на стан їх сосків, усі вони закінчили годувати малят. Якщо малята цього виду самостійно вилітають зі сховищ у місячному віці (Кузякин, 1950), народилися вони приблизно у першій декаді травня. Осілий вид, невибагливий до місць зимівлі. Зимуючих вуханів у нашому регіоні знаходив П. Стрелков (1958). Ми зустрічали на зимівлі поодиноких тварин у вологих погребках (2 випадки). На початку грудня 1988 р. у заплаві діброві поблизу смт. Кириківка Велико-Писарівського р-ну було спіяно старого дуба, в дуслі якого перебували 12 вуханів.

Література

1. *Кныш Н. П.* Методические указания к изучению фауны позвоночных животных Сумской области. – Сумы, 1990. – 47 с.
2. *Кузякин А. П.* Летучие мыши. – Москва : Сов. наука, 1950. – 443 с.
3. *Мерзлікін І. Р.* Теріофауна Вакалівського біостанціону та його околиць // *Вакалівщина : До 30-річчя біостанціону Сумського педінституту : Зб. наук. праць.* – Суми, 1998. – С. 135–148.
4. *Мигулін О. О.* Звірі УРСР (Матеріали до фауни). – Київ : Вид-во АН УРСР, 1938. – 426 с.
5. *Стрелков П. П.* Матеріали по зимовкам летучих мышей в Европейской части СССР // *Тр. Зоол. ин-та АН СССР.* – Л., 1958. – Том 25. – С. 255–303.
6. *Червона книга України.* Тваринний світ. – Київ : Укр. енцикл., 1994. – 461 с.